Шетеля Наталя

кандидат психологічних наук,
заслужений працівник культури України,
директор інституту
КЗВО «Ужгородський інститут культури і мистецтв»,
м. Ужгород, Україна
ORCID: 0000-0001-8810-4805
e-mail: uzhgorodkkm@gmail.com

ГАЛУЗЬ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ: СУЧАСНИЙ ЗМІСТ І БАЧЕННЯ

Анотація. Галузь культури та мистецтв відіграє фундаментальну роль у продукуванні, відтворенні, збереженні й використанні культурних надбань, а також створює умови для вирішення завдань просвітницького й наукового характеру, підвищення інтелектуального і творчого потенціалу суспільства.

Сформульовано авторське визначення поняття «галузь культури і мистецтв»: «соціально-економічний механізм, основною метою якого є створення, збереження, поширення й використання культурних цінностей (духовних і матеріальних), культурної спадщини та культурних благ, що сукупно становлять соціальну цінність.

Виокремлено фундаментальні ознаки галузі культури і мистецтв: 1) інституційна організованість, 2) орієнтованість на культурні і мистецькі результати, 3) продукування цінностей (матеріальних і духовних), 4) просування зразків і стандартів високої культури.

Доведено, що соціальне значення галузі культури і мистецтв детерміноване її впливом на суспільний розвиток, а також розвиток творчого та естетичного потенціалу як особистості, так і суспільства.

З'ясовано, що розбудова галузі культури і мистецтв передбачає забезпечення взаємозв'язку освіти і культури, розвиток системи професійної освіти відповідної спеціалізації у контексті культури, обумовлюючи тим самим формування корпусу фахівців, що виступатимуть активними суб'єктами культурних та освітніх процесів.

Ключові слова: культура, галузь культури і мистецтв, суспільний поступ, професійна освіта.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної культури – це проблема не тільки галузі культури і мистецтв. Формування цінностей активного індивідуалізму, культивування ідеї світоглядного плюралізму сприяли залученню широких мас й до культурних процесів. Втім, позитив цього факту певною мірою нівелюється проблематизацією змістовного

наповнення сучасної культури, а також втратою особливого статусу зразків високої культури, культурних норм, зрештою, ціннісним релятивізмом. У зв'язку з цим виникають питання: що собою нині являє феномен галузі культури та мистецтв, яким є її соціокультурне значення в умовах швидкоплинної культурної ситуації.

Аналіз наукових досліджень з проблеми. Детальне вивчення спеціальної літератури, предметом уваги якої є галузь культури і мистецтв, підтверджує, що цей феномен перебуває у полі зору дослідників культурології, політології, права, публічного адміністрування, педагогіки. Тому й існують різні підходи до розуміння й тлумачення поняття «галузь культури і мистецтв».

Наприклад, шведський дослідник Ленерт Свенсон зазначає, що з точки зору сучасної науки ця галузь поєднує низку сфер із цінностями та установками, що об'єднані загальною ідеєю творчого процесу, створенням й використанням символічного та соціального капіталу (Svensson, 2015).

Британські експерти вбачають у галузі культури і мистецтв єдність сфери творчості, індустрії культури й наданні культурних послуг (Artscape DfY, 2019).

Американська письменниця й культуролог Арлін Голдбард осмислює феномен галузі культури та мистецтв у соціально-політичному контексті й тлумачить це поняття як потужний засіб втілення повноцінного багатовимірного громадянства та стимулювання участі як у суспільних, так і в економічних процесах (Goldbard, 2009). Американська дослідниця проблеми Енн Галліган зазначає, що попри наявний інтерес до цього сектору культурного й економічного життя, досі не напрацьовано єдиної системи дефініцій для його опису, так само як відсутні загальні підходи до структурування цієї галузі й розуміння її функціонального навантаження (Galligan, 2009).

Український дослідник Сергій Безклубенко акцентує увагу на культурологічній функції галузі культури та мистецтв, яка відіграє фундаментальну роль у продукуванні, відтворенні, збереженні й використанні культурних надбань (Безклубенко, 2013). Водночас багатоаспектність підходів до розуміння цієї галузі дає нам право сформулювати власне її бачення й тлумачення.

Мета статті – окреслити принципові параметри феномену галузі культури і мистецтв, що передбачає реалізацію таких дослідницьких завдань: 1) концептуалізація галузі культури та мистецтв; 2) з'ясування її соціокультурного значення в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім зазначимо, що первинний сенс розуміння феномену культури як неприродного, обробленого, поліпшеного, вдосконаленого у відношенні до природного очевидно можна перенести на галузь культури та мистецтв, функціональний зміст якої полягає у творчій діяльності, що у широкому розумінні спрямована на створення або збереження творів матеріального або нематеріального характеру, що мають культурну цінність.

Принциповим для розуміння сутності галузі культури та мистецтв є те, що вона сприяє задоволенню культурних потреб людини. Людина є і може бути «предметом культури, бо вона є єдиною відомою нам істотою, що володіє початковим спонуканням до самоздійснення» (Зиммель, 1996, с. 477). При цьому особливістю нової якості створюваного людиною світу – світу культури – «стає перехід до проектування самого буття людства, включаючи його гранично загальні форми – простір і час, в яких існує сама людина і створений нею світ» (Яковлев, 2018, с. 48). Іншими словами, креативний потенціал людини та її можливості щодо творення світу культури дедалі лише зростають, але при цьому утвердження нових типів культури, новітніх культурних форм детермінується тими ідеями, цінностями й нормами, що їх практикує і культивує людина і суспільство.

Сутнісними для розуміння феномену культури є термінологічні підходи, визначені на Всесвітній конференції з питань політики у сфері культури в Мехіко в 1982 р. У прийнятій Декларації міжнародне товариство зазначило, що культура охоплює, крім мистецтва й літератури, спосіб життя, основні права людини, системи цінностей, традиції та віри. Водночас цим документом процесуальний аспект культури визнається як здатність людини мислити, аналізувати себе і своє оточення. «Через культуру людина пізнає себе, усвідомлює себе як незавершений продукт природи, критично осмислює свої досягнення, невтомно шукає новий сенс існування і творить те, що відображає її сутність» («Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури», 1982). Дещо вужчим є визначення культури, що його містить Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року № 2778-VI. У Розділі «Загальні положення» поняття «культура» визначене як «сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти».

При цьому саме галузь культури та мистецтв є основною сферою здійснення цілеспрямованої, інституційно організованої діяльності у сфері культури, саме тут забезпечується соціокультурний процес, спрямований на «прогресуючі досягнення в облаштуванні матеріально-побутових умов життя людей, вдосконаленні форм і методів суспільного самоврядування, прогресі науки, техніки та технології» (Безклубенко, 2013, с. 13). Галузь культури та мистецтв відіграє фундаментальну роль у продукуванні, відтворенні, збереженні й використанні культурних надбань, а також щодо забезпечення основи для вирішення завдань просвітницького й наукового характеру, підвищення інтелектуального і творчого потенціалу суспільства.

Зазначимо, що існуючий нині комунікативний простір фактично робить безмежним (і необмеженим) масштаб культурного полілогу. При цьому у відкритому доступі – цінності різних культур, що сприяє їх поширенню й застосуванню. Російська дослідниця проблеми Л. Пугачова

зазначає, що образотворче мистецтво, танець, театр, кіно, музика, література, філософія – ці та інші форми духовного пошуку у Новітній час спрямовуються за межі буденного переживання. Нині виникає історично нова ситуація, коли «сучасна освічена людина, «середньостатистичний» інтелектуал, зацікавлений (як і в усі часи) у підтримці культури, є резидентом двох світів: у достатній мірі передбачуваного світу буденності й фантастичного, непередбачуваного світу сучасної високотехнологічної та зі зростаючою швидкістю мінливої культури (Пугачева, 2019, с. 18). Підтримуючи позицію вченої, зауважимо, що сьогодні відкритість культурного простору, зокрема його інформаційної складової, кратно підвищує вимоги суб'єктів відповідної культурної активності, проте на практиці тут більше запитань ніж відповідей. Водночас, функцію просування зразків і стандартів високої культури очевидно можуть і повинні на себе взяти фахівці галузі культури та мистецтв. І поготів, що сучасні комунікаційні технології виступають каталізатором поширення не лише культурних цінностей, але й антицінностей.

Зазначимо, що у нормативно-правовому дискурсі галузь культури та мистецтв конститується як специфічна сфера суспільної діяльності і розглядається як сукупність цінностей у їх конкретних формах. Зокрема, Законом України «Про культуру» (2010 р.) передбачено, що до діяльності у галузі культури та мистецтв належить діяльність у сфері: 1) художньої літератури, кінематографії, театрального, музичного, хореографічного, пластичного, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва, архітектури, фотомистецтва, дизайну; 2) нематеріальної культурної спадщини, в т.ч. й народної культури; 3) охорони національного культурного надбання, в т.ч. й культурної спадщини; 4) іншу діяльність, основною метою якої є створення, збереження, розповсюдження і використання культурних цінностей, культурної спадщини та культурних благ.

У «Довгостроковій стратегії розвитку української культури» (2016 р.), реформування сфери культури визначається «одним з основних завдань як гуманітарної політики, так і політики соціально-економічного розвитку України, побудови сучасної демократичної держави на засадах загальнолюдських цінностей зі збереженням самотутніх традицій та культурно-історичних цінностей». Показовим є визнання принципової ваги для розвитку суспільства цінностей та галузі культури і мистецтв як сфери їх формування, утвердження й збереження. Логіку таких підходів автори Стратегії обґрунтовують тезою, що саме культура заохочує до різноманітних форм творчого самовираження і водночас вивчення та оновлення традицій, сприяє розвитку творчої економіки, інноваційної політики та активній участі громадськості в розбудові сучасної та демократичної держави.

Зауважимо, що з метою сприяння розвитку культурного потенціалу України, збереження, популяризації та ефективного використання національного культурного надбання було видано Указ Президента

України «Про заходи щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму» (2020 р.), одним із завдань якого є актуалізувати положення Законів України «Про культуру», «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», «Про кінематографію», «Про державну підтримку кінематографії в Україні», «Про охорону культурної спадщини», «Про туризм», «Про народні художні промисли», «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Означене завдання, з одного боку, ще раз розкриває структуру галузі культури та мистецтв, а, з іншого, вказує на актуальність реформ у галузі. Очевидно, що важливим аргументом для привернення уваги до культури й освітньої політики у цій галузі є те, що сфера культури є найчутливішим показником реалізації прав людини, зокрема таких, як право на ідентичність, національну пам'ять, почуття власної гідності та соціальної злагоди.

Як зазначено в ст. 8 «Загальної декларації про культурне різноманіття» (2001 р.), об'єктами професійної діяльності фахівців галузі культури і мистецтв є товари, предмети і послуги культурного призначення, які прийнято визначати як «товар особливих властивостей». Відповідно, предмети і послуги культурного призначення, будучи носіями самобутності, цінностей і сенсу, не повинні розглядатися як звичайні предмети або товари народного споживання, отож особливого статусу набуває і галузь, у межах якої вони продукуються.

Надзвичайне соціокультурне значення галузі культури та мистецтв зумовлене і тим гуманітарним потенціалом, що притаманний лише їй. Цю точку зору обґрунтовує І. Кашекова, зазначаючи, що високу якість освіти немислимо уявити без гуманітарного начала, яке сприяє усвідомленню і прийняттю загальнолюдських цінностей, виховує емоційно-ціннісне ставлення людини до світу, сприяє подальшому розвитку культури (Кашекова, 2014). Якщо людина високодуховна, то, безумовно, вона є і високоморальною, і висококультурною, і орієнтується в житті на духовно-ціннісні ідеали.

Показово, що особливе соціокультурне значення галузі культури та мистецтв детерміноване і тим фактом, що нині культуру розглядають як ключовий елемент концепції сталого розвитку, оскільки культура (її рівень) визначає характер ставлення людей і суспільства до навколишнього світу – соціального й природного. Зрештою, і сам сталий розвиток розглядається як феномен культури, що впливає на усі процеси у сучасному культурному й соціально-політичному середовищі (Драгомирецька та ін., 2019, с. 26–27). З цього постає особливе значення культурних практик, тобто діяльності у сфері культури, які розглядаються як засіб стимулювання позитивних змін. Належним чином організована й функціонуюча галузь культури та мистецтв само по собі розглядається чинником сталого розвитку, що зумовлений її здатністю впливати на повсякденне життя людей й зміцнювати можливості досягнення цілей

сталого розвитку (Culture and the Sustainable Development Goals: Shaping perceptions and inspiring change, 2017).

Висновки і перспективи подальших розвідок. На підставі вище викладеного ми визначаємо галузь культури і мистецтв як соціально-економічний механізм, основною метою якого є створення, збереження, поширення й використання культурних цінностей (духовного й матеріального характеру), культурної спадщини та культурних благ, що сукупно становлять соціальну цінність. Концептуальною основою галузі культури і мистецтв вважаємо ідею задоволення культурних потреб людини через креативну діяльність, зорієнтовану на творення цінностей культури і їхнє залучення в індивідуальне й суспільне культурне життя. Фундаментальними рисами галузі культури і мистецтв є: 1) інституційна організованість, 2) орієнтованість на культурні й мистецькі результати, 3) продукування цінностей (матеріальних і духовних), 4) просування зразків і стандартів високої культури.

Важливою характеристикою, що окреслює соціальне значення галузі культури і мистецтв, є її визнання ключовим елементом концепції сталого розвитку, оскільки культура (її рівень) визначає характер ставлення людей і суспільства до навколишнього світу – соціального й природного. Галузь сприяє розвитку творчого та естетичного потенціалу, адже створює умови для естетичної активності особистості, яка може реалізуватися як у професійному так і самодіяльному контекстах. Крім того, у соціально-політичному контексті вказана галузь постає як засіб втілення повноцінного багатомірного громадянства та стимулювання активної участі у соціальних процесах через різні культурні форми.

Практичним результатом авторського визначення параметрів й характеристик галузі культури і мистецтв – концептуалізація галузі і з'ясування її соціокультурного значення є сформована наукова позиція, яка полягає в тому, що розбудова галузі культури і мистецтв передбачає забезпечення взаємозв'язку освіти і культури, розвиток системи професійної освіти відповідної спеціалізації у контексті культури, що своєю чергою обумовлює підготовку фахівців, які стануть активними суб'єктами культурних та освітніх процесів. Мається на увазі здатність продуктивно здійснювати діяльність у сфері культури (культурну діяльність), а також здатність здійснювати таку діяльність у ціннісному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Svensson, Lennart G. (2015). Occupations and Professionalism in Art and Culture. *Professions and Professionalism*. 5 (2). PP. 1–14.

Artscape DIY. (2019). *Defining the Creative and Cultural Sector*. URL: www.artscapediy.org/defining-the-creative-and-cultural-sector/. [Data zvernennia 25.11.20].

Goldbard, Arlene. (2009). Arguments for Cultural Democracy and Community Cultural Development. *Grantmakers in the Arts*, 20 (1). URL:

www.giarts.org/article/what-do-we-mean-art-artists-culture-and-industry [Data zvernennia 25.11.20].

Безклубенко, С. (2013). Про поняття культура та культуру визначення понять. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 14. СС. 6–13.

Galligan, Ann M. (2009). What Do We Mean by Art, Artists, Culture, and Industry? *Grantmakers in the Arts*, 20 (1). URL: <https://www.giarts.org/article/what-do-we-mean-art-artists-culture-and-industry> [Data zvernennia 25.11.20].

Зиммель, Г. (1996). О сущности культуры. *Избранное. Том 1. Философия культуры*. Москва: Юрист. СС. 475–482.

Яковлев, О. (2018). Сучасне соціокультурне проектування у національному часопросторі культури. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, (2). СС. 47–50.

Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури (1982). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [Дата звернення 25.11.20].

Закон України «Про культуру» (2010 р.) № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>. [Дата звернення 25.11.20].

Пугачева, Л. (2019). Парадигмальний сдвиг: от классической культуры «интерпретации» к постнеклассической культуре «понимания». *Вестник МГУКиИ*, 1. СС. 17–24.

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ» 2016 р. № 119-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80#Text>. [Дата звернення 25.11.20].

Указ Президента України «Про заходи щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму» № 329/2020, URL: www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml. [Дата звернення 25.11.20].

Всеобщая декларация о культурном разнообразии (2001). Декларации. Веб-сайт ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml. [Дата звернення 25.11.20].

Кашекова, И. (2014). «Модернизация содержания и методов общего образования на принципах культуроцентричности». *Педагогика искусства*. 4, URL: http://www.art-education.ru/sites/default/files/journal_pdf/kasheкова.pdf. [Дата звернення 25.11.20].

Драгомирецька, Н., Дружинін, С., Думинська, С., Жилавська, Р., Ковальова, Ю. (2019). *Сучасний сталий розвиток в сфері культури: зарубіжний досвід для України*. О.: ОРІДУ НАДУ.

Culture and the Sustainable Development Goals: Shaping perceptions and inspiring change. (2017) ASEF culture360. URL: <https://www.asef.org/culture360/>

//culture360.asef.org/magazine/culture-and-sustainable-development-goals-shaping-perceptions-and-inspiring-change. [Дата звернення 25.11.20].

REFERENCES

Svensson, Lennart G. (2015). Occupations and Professionalism in Art and Culture. *Professions and Professionalism*. 5 (2). PP. 1–14.

Artscape DIY. (2019). *Defining the Creative and Cultural Sector*. URL: www.artscapediy.org/defining-the-creative-and-cultural-sector. [Data zvernennia 25.11.20].

Goldbard, Arlene. (2009). Arguments for Cultural Democracy and Community Cultural Development. *Grantmakers in the Arts*, 20 (1). URL: www.giarts.org/article/what-do-we-mean-art-artists-culture-and-industry. [Data zvernennia 25.11.20].

Bezklubenko, S. (2013). Pro poniattia kultura ta kulturu vyznachennia poniat [About the concept of culture and the culture of defining concepts]. *Kultura i mystetstvo u suchasnomu sviti*, 14. CC. 6–13. [in Ukrainian].

Galligan, Ann M. (2009). What Do We Mean by Art, Artists, Culture, and Industry? *Grantmakers in the Arts*, 20 (1)/ URL: www.giarts.org/article/what-do-we-mean-art-artists-culture-and-industry. [Data zvernennia 25.11.20].

Zimmel, H. (1996). O sushchnosti kultury [About the essence of culture]. *Izbrannoe. Tom 1. Fylosofiia kultury*. Moskva: Yurist. CC. 475–482. [in Russian].

Yakovlev, O. (2018). Suchasne sotsiokulturne proektuvannia u natsionalnomu chasoprostori kultury [Modern socio-cultural design in the national time-space of culture]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, (2). CC. 47–50. [in Ukrainian].

Deklaratsiia Mekhiko shchodo polityky u sferi kultury (1982). [Mexico Declaration on Cultural Policy]. *Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: [www // zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19](http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19). [Data zvernennia 25.11.20] [in Ukrainian].

Pugacheva, L. (2019). Paradigmalnyi sdvig: ot klassicheskoi kultury “interpretatsii” k postneklassicheskoi kulture “ponimaniya” [Paradigmatic shift: from the classical culture of «interpretation» to the post-non-classical culture of “understanding”]. *Vestnik MGUKiL*, 1. CC. 17–24. [in Russian].

Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro skhvalennia Dovhostrokovoi stratehii rozvytku ukrainskoi kultury – stratehii reform” No 119-r. (2016). [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On approval of the Long-term strategy for the development of Ukrainian culture - a strategy for reform”] URL: [www: zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80#Text](http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80#Text) [Data zvernennia 25.11.20] [in Ukrainian].

Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro zakhody shchodo pidtrymky sfery kultury, okhorony kulturnoi spadshchyny, rozvytku kreatyvnykh industrii ta turyzmu” No 329 (2020). URL: www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml. [Data zvernennia 25.11.20]. [in Ukrainian].

Vseobshchaia deklaratsiya o kulturnom raznoobrazyy. (2001). [Universal Declaration on Cultural Diversity]. Deklaratsyy. Veb-sait OON. URL: www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml [Data zvernennia 25.11.20]. [in Russian].

Kasheikova, Y. (2014). "Modernyzatsiya sodержaniya i metodov obshchego obrazovaniya na printsipakh kulturotsentrichnosti" [Modernization of the content and methods of general education on the principles of cultural centrism]. *Pedagogika iskusstva*. 4. URL: www.art-education.ru/sites/default/files/journal_pdf/kasheikova.pdf [Data zvernennia 25.11.20]. [in Russian].

Drahomyretska, N., Druzhynin, S., Dumynska, S., Zhylavska, R. & Kovalova, Yu. (2019). *Suchasnyi stalyyi rozvytok v sferi kultury: zarubizhnyi dosvid dlia Ukrainy* [Modern sustainable development in the field of culture: foreign experience for Ukraine] O.: ORIDU NADU. [in Russian].

Culture and the Sustainable Development Goals: Shaping perceptions and inspiring change. (2017). ASEF culture360. URL: www/culture360.asef.org/magazine/culture-and-sustainable-development-goals-shaping-perceptions-and-inspiring-change. [Data zvernennia 25.11.20].

THE FIELD OF CULTURE AND ARTS: CONTEMPORARY CONTENT AND VISION

Natalia Shetelia

Candidate of Psychological Sciences,
Honored Worker of Culture of Ukraine,
Headmaster of the Uzhhorod Institute
of Culture and Arts,
Uzhhorod, Ukraine

ORCID: 0000-0001-8810-4805

e-mail: uzhgorodkkm@gmail.com

Abstract. Culture and art always have been popular among researchers of different fields of science. However, despite the great interest of this sector of cultural and economic life, a single system of definitions for its description has not yet been developed, as well as no general approaches to structuring this industry and understanding its functional sence.

Based on the analysis, the author's definition of culture and arts as a socio-economic mechanism has been formulated, the main purpose of which is to create, preserve, disseminate and use cultural values (spiritual and material plan), cultural heritage and cultural goods that together constitute social value. The fundamental features of the field of culture and arts are: 1) institutional organization; 2) focus on cultural and artistic results; 3) the production of values (material and spiritual); 4) the promotion of models and standards of high culture.

It is proved that the social significance of the field of culture and arts is determined by its influence on social development, as well as the development of creative and aesthetic potential of both the individual and society. It promotes the development of creative and aesthetic potential, because creates conditions for aesthetic activity of the individual, which can be realized in both professional and amateur contexts.

It was found that the development of culture and arts involves ensuring the relationship between education and culture, the development of vocational education in the context of culture, which in turn leads to the training of professionals who will become active subjects in cultural and educational processes.

Keywords: culture, branch of culture and arts, social progress, professional education.

Стаття надійшла до редакції 05. 05. 2021 р.